

जैन सम्राट चंद्रगुप्त

लेखक - विद्युत साठे, पुणे. मो. १४२२३१२०५०

प्राचीन भारताचे 'सम्राट' असा उल्लेख करण्यात आला की दोन नावे हमखास समोर येतात. एक-सम्राट चंद्रगुप्त आणि दुसरे सम्राट अशोक. सम्राट अशोक याचा उल्लेख झाला की, स्मरण होते त्याच्या कलिंग युद्धाचे. आपले साम्राज्य विस्तारीत करण्यासाठी त्याने युद्ध केले आणि त्या युद्धात त्याच्याकडून भयंकर असा नरसंहार झाला. तो नरसंहार बघून त्याला विरक्ती आली. आणि त्याने अहिंसेचा मार्ग दर्शविणारा बौद्ध धर्म स्वीकारला. नंतर त्याने जनतेच्या हिताची खूप काऱ्ये केली. अशी थोडक्यात माहिती अशोकासंबंधी सर्वांना आहे किंवा असतेच. असे समजू या. परंतु सम्राट चंद्रगुप्ताच्या संदर्भात जी माहिती इतिहासकारांकडून सांगितली जाते. ती खूपच त्रोटक स्वरूपात असते. सम्राट चंद्रगुप्ताचे कर्तृत्व, त्याचा पराक्रम, त्याचे साहस, त्याची शासन व्यवस्था, राज्यकारभार तशा अर्थाने दुव्यम ठरवून फक्त एकच बाब समोर आणली जाते ती म्हणजे तो चाणक्याचा शिष्य होता. चाणक्यक्यानेच त्याला घडवले आणि चाणक्यामुळे तो सम्राट होऊ शकला. अशा अर्थाचे प्रतिपादन केले जाते. विशेष म्हणजे चाणक्य आणि चंद्रगुप्त यांना वैदिक समजून इतिहासाची मांडणी केली जात असल्याचे आढळून आले आहे.

चंद्रगुप्त हा भारतातील पहिला सम्राट होता. तो अतिशय पराक्रमी होता. त्याने आपले साम्राज्य उत्तरेकडे आणि पश्चिमेकडे पसरविले होते. दक्षिणेत महाराष्ट्र, कर्नाटक, तमिलनाडू या प्रदेशात त्याचे साम्राज्य होते. सिकंदरचा सेनापती सेल्युक्सचा त्याने पराभव केला होता. नन्द राजाचा सुध्दा पराभव त्याने केला. त्याने नंद राजाला जीवदान दिले. असा हा चंद्रगुप्त कोणत्या परंपरेतील होता ? या प्रश्नांचे उत्तर

मोघमपणे दिले जाते किंवा प्राचीन इतिहासाचा पुरावा विचारात न घेता दिले जाते. असे अनुभवास आले आहे. सम्राट चंद्रगुप्ताला वैदिक राजा समजून त्याच्याविषयी कथन केले जाते किंवा माहिती दिली जाते. या महान राजाच्या संदर्भात प्राचीन इतिहासाची पाने कोणते कथन करतात, हे थोडे पडताळून पाहणे आवश्यक आहे.

भारताच्या प्राचीन इतिहासाची पाने लक्षपूर्वक वाचली असता काही महत्वाच्या गोष्टीवर प्रकाश पडतो :

१. जैन ज्ञान कोश, खंड ४, पृष्ठ क्रमांक २०० वर सम्राट चंद्रगुप्त याची माहिती दिली आहे. ती पुढीलप्रमाणे : याची (चंद्रगुप्ताचे राज्य) मालवा देशाची राजधानी उज्जयनी इ.सन पूर्व ३१६ ते २९२ पर्यंत राज्य केले. त्याचा मुलगा बिंदुसार. याने इ.स.पूर्वी २६४ व त्याचा पुत्र अशोक याने इ.स.पूर्वी २२३ पर्यंत राज्य केले. म्हणजे ४१ वर्षे राज्य केले. मैसूरचा प्राचीन राजवंश इ.स.पूर्वी २२७ ला सुरु झाला.

लेखावरून सिकंदर नंतर चंद्रगुप्ताचा उल्लेख मिळतो. जैन कथा व शिलालेखावरून, तसेच स्मारकावरून सिद्ध होते की, महाराज चंद्रगुप्त मौर्यानी आपले उरलेले आयुष्य श्रवण-बेळगोल मध्ये घालविले. श्री.भद्रबाहू आचार्यांनी बारा वर्षांचा दुष्काळ पडणार हे भाकीत केल्यानंतर त्याने (चंद्रगुप्ताने) साधुवृत्ती स्वीकारली व आपल्या गुरुबरोबर उज्जयीनीहून दक्षिणेकडे आले. श्री भद्रबाहूनी आपले आयुष्य थोडे उरल्याचे जाणून विशाखाचार्यासंघाचे प्रमुख बनविले. त्यास पुनाट देशाकडे पाठवून दिले. स्वतः तेथेच राहिले व त्यांच्याबरोबर चंद्रगुप्त पण राहिले. भद्रबाहूचा

स्वर्गवास झाल्यानंतर बारा वर्ष तपश्चरण करून त्यांनीही (चंद्रगुमाने) मरण साधले. मौर्य राजाचे प्राबल्य पण इकडे होते हे सिद्ध होते. अशोक शिलास्तंभ, मारकी येथील (निजाम स्टेट) व मैसूरुच्या चीलयुगातील लेख त्याचे पुरावे होते.

प्राचीन तमिळ साहित्यात म्हटले आहे की, मौर्यांनी दक्षिणेत चढाई केली. याशिवाय इतर बन्याच शिलालेखावरून चंद्रगुमाचे जैनत्व सिद्ध होते. चंद्रगीरीवरील चंद्रगुमवसती त्याच्या नावाने प्रख्यात आहे. याबद्दल त्याचे चित्र पण आहेत. सुप्रसिद्ध प्रवासी मेगेस्थेनीस हा, ग्रीस देशाचा राजा सेल्युक्स याने मौर्य दरबारी पाठविलेला वकील होय. त्यानेदेखील राजा चंद्रगुम श्रमण - धर्माचे होते असे म्हटले आहे. श्रमणधर्म म्हणजेच जैनधर्म. चंद्रगुमास राज्याधिकार मिळाला. त्याने फक्त २४ वर्षे राज्य केले. ५४ वर्षांच्या आत त्याचे देहावसान झाले. इतिहासकारांनी इ.स. पूर्व ३२२ ते इ.स.पूर्व २९८ पर्यंत आयुर्मर्यादा निश्चित केली आहे. इ.स. च्या चौथ्या शतकातील यती वृषभाभाचार्यानी आपल्या त्रिलोकप्रज्ञपती याच्या जिन-दीक्षेचा उल्लेख आहे. याशिवाय इतर कथाकोशातून ती कथा देण्यात आली आहे. पहाडावर भद्रबाहुच्या गुफेत चंद्रगुमाचे चरण आहेत. येथे त्यांनी समाधीमरण साधल्याचे सांगतात. सेरिंगपटुणच्या दोन शीला लेखात म्हटले आहे की, कलयायू शिखरावर (चंद्रगिरी) महामुनी भद्रबाहू व चंद्रगुम यांची चरण चिन्हे आहेत. हे लेख शके संवत ८२२ च्या सुमाराचे आहेत. श्रवण-बेळगोलच्या शक संवत ५७६ च्या लेखात म्हटले आहे की, जो जैनधर्म भद्रबाहू व चंद्रगुम मुर्नीच्या तेजाने अति समृद्ध बनला तो त्याच्या पश्चात क्षीण झाल्यामुळे शान्तीसेन मुनीने त्याला पुन्हा पुनरुत्थापित केले. अशी माहिती मिळते. या माहितीमध्ये चंद्रगुम जैन होता याचा स्पष्ट उल्लेख आहे. ही बाब महत्वाची असून ती विशेषत्वाने ध्यानात घेतली पाहिजे.

२. दक्षिण भारत मध्ये जैन धर्म का प्रवेश नामक ग्रंथ पंडित कैलाशचंद्र सिद्धांताचार्य यांनी लिहिलेला आहे. अतिशय मौलिक असा हा ग्रंथ आहे. जैन धर्माचा उदय उत्तर भारतात झाला. परंतु त्याचा प्रसार फक्त उत्तर भारत पुरता मर्यादित न राहता तो संपूर्ण भारतात पोहोचला होता. तो दक्षिण भारतात कसा पोहोचला याचे उत्तम विवेचन त्यांनी या ग्रंथात केले आहे आणि दक्षिणेतील जैन धर्म यावर प्रकाश टाकला आहे. या ग्रंथात ते सग्राट चंद्रगुम जैन असल्याचा संदर्भ देतात. दक्षिणात्य अनुश्रुतिके अनुसार, जिसका समर्थन साहित्यिक अभिलेखां और शिलालेखां से होता है, चंद्रगुम मौर्य के समय में उत्तर भारत में बारह वर्ष का भयंकर दुर्भिक्ष पड़ने पर भद्रबाहू श्रुतकेवली बारा हजार मुनीयोंके साथ दक्षिण की ओर प्रस्थान किया। चंद्रगुप्त मौर्य भी उनके साथ थे। श्रवणबेळगोल पहुंचने पर भद्रबाहू को लगा कि उनका अंत समय निकट है अतः उन्होंने संघ को आगे चोल, पान्त्य आदि प्रदेशोंकी ओर जानेका आदेश दिया और स्वयं श्रवणबेळगोल में ही एक पहाड़ीपर, जिसे कालवाण्ण, या कटवप्र कहते थे, रह गये। अपने शिष्य चंद्रगुम के साथ उन्होंने अपना अंतिम समय वहां बिताया और समाधीपूर्वक शरीर को त्यागा।

उक्त आशय का एक शिलालेख उसी पहाड़ी पर, जिसे आज चंद्रगिरी कहते हैं, अंकित है और उसका समय इसकी छठी - सातवीं शताब्दी सुनिश्चित है। श्री लुईस रईस ने तथा प्राक्तन विमर्शविचक्षण महामहोपाध्याय और नरसिंहचार्यने उसपर गंभीरतापूर्वक विचार करके प्रकाश डाला था। लुईस रईस के इस मत कि चंद्रगुम जैन था, थोमास जैसे प्रमुख विद्वानोंने दृढ़तासे समर्थन किया था। जैनीझाम आर द फेथ ऑफ अशोक नामक निबंध में उसने कहा है कि चंद्रगुम मौर्य जैन था, इस विषय में विवाद कि आवशकता नहीं है। मेगेस्थेनीस भी लिखता है कि वह ब्राह्मणोंके सिद्धांत को नहीं मानता था और श्रमणों का अनुयायी था।

वर (क्रमांक १ मध्ये) जैन ज्ञानकोशाचा संदर्भ दिला आहे तो आणि पंडित कैलाशचंद्र यांनी केलेले विवेचन जबलपास सारखेच आहे, समान आहे.

३. प्रथ्यात विचारावतं धर्मानंद कोसंबी आपल्या 'भारतीय संस्कृती और अहिंसा' या ग्रंथाच्या पृष्ठ क्रमांक ६२ वर मान्य करतात की चंद्रगुम जैन होता. त्यामुळेच ब्राह्मण ग्रंथकारांनी त्याला क्षुद्र ठरविण्याचा प्रयत्न केला. असा आक्षेप त्यांनी आपल्या ग्रंथात नमूद केला आहे.

४. जैन कीर्तनकार तात्या केशव चोपडे यांनी पंढरपूर्चा विठोबा नामक ग्रंथ लिहिला आहे, त्या ग्रंथातील पृष्ठ क्रमांक ३७/३८ वर ते लिहितात जैनांचा न्हास सातव्या शतकापासून होत होत होत तो १२/१३ आणि १४ शतकात पूर्ण झाला. चालुक्य, राष्ट्रकृट इत्यादी घराणी पूर्ण जैनधर्मी होती. चंद्रगुमानंतर इ.स. ७ व्या शतकात ही शिवधर्मी झाला तरी जैन धर्माचा आश्रय त्यांनी केंव्हाही कमी केला नाही तरी वरचेवर जैन धर्मावर हळे सुरु होण्यास सुरुवात झाली यामुळे जैनांचा पाया राजाश्रय अभावी मागे पढू लागला व येथून ब्राह्मणांनी जैनांच्या मंदिरात आपले देव बसविण्याचे काम जारीने आरंभिले आणि आपल्या मताची उभारणी जोरात सुरु केली. जैनांच्या देवाचे पोवाडे आणि स्तुती करण्यास आरंभ केला. इंद्र, चंद्र हे देव मागे पढून गणपती, शंकर यांची पूजा सुरु झाली. म्हणजे सातव्या शतकात अप्रत्यक्ष ब्राह्मण लोक जैन देवताची पूजा अर्चा करीत होते. असे महटल्यास हरकत नाही. पहा (ज्ञानकोश विभाग ४ पान १८८) आता हे गुम कुल जैन धर्मी कसे होते. याला आधार प्रो. भांडारकर चरित्र पान ४२ यामध्ये खुलासा केला आहे ते म्हणतात गुमांनी २२१ वर्षे राज्य केले हे जैन ग्रंथावरून सिद्ध होते. हा ग्रंथ म्हणजे विजयधर्म सुरीकृत असा उल्लेख त्यांनी केला असून तो ग्रंथ भांडारकरच्या पुस्तकालयात असल्याचेही त्यांनी लिहिले आहे. चोपडे यांच्या ग्रंथातील या उत्त्यातील इतर मजकुराचा विचार बाजूला ठेवून सप्राट चंद्रगुम

जैन होता. एवढाच मुद्दा विचारात घेणे महत्वाचे आहे. याचा अर्थ इतर मजकूर महत्वाचा नाही. असे मुळीच नाही. जैन धर्माच्या न्हासविषयी त्यांनी काही महत्वपूर्ण विचार मांडले आहेत. ऐतिहासिक परिस्थितीत कसा बदल होत गेला. ते चोपडे त्यांनी परखड शब्दात मांडले आहे. ते दुर्लक्षित करण्यासारखे नाहीत.

५. कीर्तन - सप्राट चोपडे यांनी दुसरा एक ग्रंथ लिहिला आहे - जैन आणि हिंदू या ग्रंथातील जैनांनी केलेली भारतातील कामगिरी (पृष्ठ ५७) या प्रकरण सुध्दा त्यांनी ऐतिहासिक काळात पाहिले तरी चंद्रगुम आदि सप्राट जैन धर्माची होते असे स्पष्टपणे लिहिले आहे.

६. आचार्य हस्तीमलजी म. यांनी जैन धर्म का मौलिक इतिहास नामक ग्रंथ लिहिला आहे या ग्रंथाचे चार खंड आहेत. या ग्रंथाच्या दुसऱ्या खंडातील ४२३ व्या पानापासून ते पुढे ४४५ पानापर्यंत चाणक्य आणि चंद्रगुम यांचा इतिहास लिहिलेला आहे. आता पर्यंत अशी समजूत रूढ आहे की, चाणक्य हा वैदिक ब्राह्मण आहे. परंतु ही समजूत या ग्रंथाने चुकीची ठरविली आहे. चाणक्य हा जैन होता, असे या ग्रंथात लिहिलेले आढळून येते. पृष्ठ ४२३ वरील मजकूर काय आहे ते समजून घेतला पाहिजे, आचार्य हेमचंद्र नेपरीशिष्ठपर्व में चाणक्य के जीवन का परिचय देते हुए लिखा है कि गोल प्रदेश के चणक नामक ग्राम में चणी नामक एक ब्राह्मण रहता था। उसकी पत्नी का नाम चाणक्यश्वरी था। यह दम्पती जैन धर्म का अनन्य अनुयायी था और श्रावक वृत्त का पालन करते हुए श्रमणोंकी सेवा किया करता था। विभिन्न क्षेत्रों में विचरण करते हुये जैन-श्रमण, ब्राह्मण चणी के गृह में प्रायः ठहरा करते थे।

ब्राह्मणी चाणकेश्वरी ने कालांतर में एक पुत्र को जन्म दिया। उस शिशु के जन्म के समय चणी ब्राह्मण के घर के एकांत कक्ष में स्थविर श्रमण कुछ/ठहो हुए थे। हा शिशु म्हणजे चाणक्य, इथे महत्वाच्या गोष्टी

समजून घेतल्या पाहिजेत. चाणक्याचे माता-पिता जैन होते. हे या ग्रंथात स्पष्टपणे नमूद करण्यात आले आहे. चाणक्याचा जन्म झाला त्या वेळेस त्याच्या धरी श्रमण उपस्थित होते. चणी याने आपल्या पुत्रासंबंधी त्यांनाच माहिती दिली. आणि त्याचे भविष्य विचारले. चाणक्याचे भविष्य काय वर्तविले गेले. त्यानंतर काय झाले, याविषयी तपशीलवार माहिती या ग्रंथात आहे. परंतु ती इथे देत नाही. इथे एक गोष्ट लक्षात घेणे आवश्यक ती म्हणजे चाणक्य हा जैन असल्याचा उल्लेख या ग्रंथात सापडतो. त्यामुळे चाणक्या विषयीच्या प्रचलित समजूतीला छेद जाताना दिसतो.

जैन धर्म का मौलिक इतिहास या ग्रंथात सप्राट चंद्रगुप्त यांच्या राज्यरोहणाची माहिती सापडते. सप्राट चंद्रगुप्त याने आपल्या राज्यरोहणासाठी (मुहूर्त म्हणून) तो दिवस निवडला होता ज्या दिवशी भगवान महाबीर यांचे निर्वाण झाले होते. जैन धर्माचा प्राचीन ग्रंथ तिलोय-पण्णती दुसरे नाव विलोक- प्रज्ञप्ती असे सुद्धा आहे, त्या ग्रंथात चंद्रगुप्त याच्या राज्यरोहणाची माहिती दिलेली आहे.

७. तित्थयर नामक मासिक कलकत्ता येथून प्रकाशित होते. या मासिकाचे संपादक गणेश ललवाणी व राजकुमारी बेगानी हे आहेत. या मासिकाच्या मार्च १९९२ च्या अंकात डॉ. नेमिचंद्र शास्त्री यांचा जैनधर्म के प्रभावक पुरुष एवं नारिया नामक लेख प्रकाशित झालेला आहे. त्या लेखात ते लिहितात जैन गणमान्य व्यक्तियोंमें सर्वप्रथम चंद्रगुप्त का नाम आता है। इसने विशाल सेना का संघटन कर विस्तृत साम्राज्यकी स्थापना की थी। इसके राज्यकी सीमा बंगाल सागरोपकुलसे लेकर अरबी समुद्र तक व्याप्त थी। वास्तविक भारतवर्ष का यही सर्वप्रथम ऐतिहासिक सप्राट हुआ है। चंद्रगुप्तने सप्राट होने पर अपने परोपकारी चाणक्यको मंत्रीपद दिया, पर चाणक्यने प्रधान मंत्रीत्वका भार नंदराजाके भूतपूर्व जैन धर्म अनुयायी मंत्री राक्षसको देनेकी सलाह दी। चंद्रगुप्त

ने राक्षस को प्रधान मंत्रीत्व का भार सौंपा। प्रजा वत्सल चंद्रगुप्तने अपने राज्यकी सुव्यवस्था की। पाटीलपुत्रीमें राजधानी रहने पर भी उज्जयनी भी अपनी उप-राजधानी स्थापित की।

मेगेस्थेनीस उल्लेखानुसार चंद्रगुप्त श्रमण गुरुओं की उपासना, दान एवं प्राणीहित के कायोंमें संलग्न रहता था डॉ. जयस्वालने लिखा है - ये मौर्य महाराज वेदों के कर्मकांड को नहीं मानते थे और न ब्राह्मणों की जातीको अपनेसे उँचा समझते थे। भारत के ये ब्रात्य अवैदिक क्षत्रिय सार्वकालिक साम्राज्य अक्षय धर्म विजय स्थापित करने की कामना वाले हुए डॉ. जयस्वाल के उक्त कथासे यह ध्वनित होता है कि वे मौर्य सप्राट चंद्रगुप्त को अवैदिक अर्थात जैन मानते हैं। लुईस राईस तथा महामहोपाध्याय आर. नरसिंहचार्यने चंद्रगुप्त मौर्य को जैन स्वीकार किया है और उसकी दक्षिण यात्रा को यथार्थ माना है। डॉ. फ्लीट और डॉ. बी.ए. स्मिथ ने भी इस बात को स्वीकार किया है कि चंद्रगुप्त राज्यको त्यागकर जैन साधू हो गया था (राज्य त्याग करून साधू होणे ही जैन परंपरा आहे.) और श्रवण बेळगोल में उनका स्वर्गवास हुआ।

प्राचीन जैन ग्रंथ तिलोय-पण्णती यात सुधा चंद्रगुप्त याची माहिती आहे. चंद्रगुप्त हा जैन होता आणि तो जैन मुनी झाला होता. असा संदर्भ सापडतो, तो वरीलप्रमाणेच आहे.

८. भारतीय इतिहास एक दृष्टी नामक ग्रंथ डॉ. ज्योती प्रसाद जैन यांनी लिहिलेलं आहे. या ग्रंथात त्यांनी चंद्रगुप्त कोण होता याविषयी माहिती दिलेली आहे. तराई प्रदेशमें पिण्वलीवन के मोरीयोंका गणतंत्र था। ये लोग ब्रात्य क्षत्रिय थे। स्वयं महाबीर के एक गणधर मोरियापुत इस जाती के थे और इस जातीमें जैन धर्मकी प्रवृत्ती थी। इनका पुरा ग्राम मयूरपोषकों का ही था। मुनी, एलक, क्षुलक आदि समस्त जैन साधु विशेषकर दिगंबर परंपराके, अनिवार्यतः मयूरपिंच्छाधारी होते हैं। उस कालमें इन साधुओंकी

संख्या सहस्रों थी अतः मध्यपोषण मध्य पिढी निर्माण का व्यवसाय पर्याप्त महत्वपूर्ण था । घुमते घुमते चाणक्य एक दिन इसी गांवमें पहुँचा और गांव के मोरियबंशी मुखियाके घर ठहरा मुखियाकी पुत्री गर्भवती थी और उसे उसी समय चंद्रपान करनेका विचित्र दोहद उत्पन्न हुआ था । किंतु चाणक्यने इस शर्तपर कि होनेवाले शिशुपर उसका स्वयं का अधिकार रहेगा युक्तीसे वह दोहद शांत किया । तदनंतर वह बहाँसे चल दिया । कुछही मास उपरांत उस लडकीने एक सुंदर तेजस्वी पुत्र को जन्म दिया और उस दोहद के आधारसे उसका नाम चंद्रगुप्त रखा गया ।

१०. वरील ग्रंथात पृष्ठ क्रमांक ८५ वर चंद्रगुप्त का पितृकुल मोरिय आचार्य भद्रबाहू श्रुतीकेवलिका भक्त था । असा उल्लेख आहे.

११. वरील ग्रंथाच्या पृष्ठ क्रमांक ८८ वर - त्रिग्ल, चैत्य एवं दीक्षा वृक्ष आदि जैन धार्मिक प्रतीकोंसे युक्त सिंके भी इस सप्राट के प्राप्त हुए हैं । असा उल्लेख सापडतो.

१२. जैन धर्माचे विचारवंत श्री. अनुभव जैन यांनी सप्राट चंद्रगुप्त जैन असल्याचे पुरावे देणारा लेख लिहिला आहे. सप्राट चंद्रगुप्त मौर्य के जीवन का अंतिम साम्यप असे त्या लेखाचे शीर्षक आहे. त्या लेखात मी वर जे पुरावे महणून लिहिले आहे. तेच त्यांनी लिहिले आहे. त्याची पुनरावर्ती होऊ नये महणून ते इथे देत नाही.

१३. सप्राट चंद्रगुप्त याच्यानंतर त्याचा पुत्र बिंदुसार सिंहासनारूढ झाला. त्याने इ.स.पूर्व २९८-२७३ पर्यंत राज्य केले. त्याच्या संबंधी डॉ. ज्योती प्रसाद जैन लिहितात. अपने पिता और माताके समान वह भी जैनधर्मा अवलंबी था ।

सप्राट चंद्रगुप्त हा भारतातील पहिला सप्राट होता आणि तो जैन होता. याचे काही पुरावे उदाहरण महणून वरीलप्रमाणे दिले आहेत. परंतु आणखी अनेक पुरावे जैन ग्रंथात सापडतात की ज्याच्या आधारे सप्राट चंद्रगुप्त हा जैन राजा होता, हे सिद्ध होते. सप्राट

चंद्रगुप्ताला वैदिक राजा ठरविण्याचा काही विट्ठान, विचारवंत, या विषयाचे अभ्यासक करीत असतात. परंतु असे करणे म्हणजे भारताच्या प्राचीन इतिहासाशी खेळ करण्यासारखे आहे.

भारतात चंद्रगुप्तांची कोणीही सप्राट झालेला नव्हता. कारण त्या काळात गणराज्य व्यवस्था होती. गणराज्य व्यवस्थेमध्ये गणाचा प्रमुख हीच पदवी मान्य केली जात होती. (गणराज्य व्यवस्था हव्यू हव्यू अस्त पावत होती. हे सुध्दा दिसून येते.) त्या काळात वैदिकांचा प्रभाव समाजावर बाढला होता. परंतु वैदिकांपैकी कुणी सप्राट होता असे दिसून येत नाही. तसे कोणतेही पुरावे प्राचीन इतिहासाच्या ग्रंथामध्ये आढळून येत नाहीत. सिकंदर याला टक्कर देणारा पोरस राजाचा उल्लेख सापडतो पण तो सप्राट नव्हता. अंभी राजाचा उल्लेख सापडतो. तो सुध्दा सप्राट नव्हता.

एखाद्या धर्माचा इतिहास त्या धर्माच्या अनुयायांसाठी मौलिक असतो. नुसता मौलिक नसून प्रेरणादायी असतो. त्या धर्मातील व्यक्तींनी समाज, देश, धर्म यांसाठी दिलेले योगदान पुढच्या पिढीसाठी आदर्श असते. त्या आदर्शाचे पावित्र जतन केले पाहिजे. आदर्शाची मोडतोड म्हणजे इतिहास कथन करताना केलेला अप्रामाणिकपणा. असेच म्हणावे लागेल. असा अप्रामाणिकपणा केला जाऊ नये. अशी प्रस्तुत लेखकाची स्वच्छ आणि शुद्ध भूमिका आहे. चंद्रगुप्त या महान जैन सप्राटाचा इतिहास जगासमोर मांडताना गलूत करू नये. असे बाटते.

तात्पर्य : वरील सर्व पुराव्यांना विचारात घेतले असता एक गोष्ट स्पष्ट होते ती म्हणजे सप्राट चंद्रगुप्त जैन होता. तो भारतातील पहिला सप्राट होता. त्याने आपले साप्राज्य पूर्व, पश्चिम, उत्तर आणि दक्षिण या चारही दिशांना विस्तारीत केले होते. त्याचा वैदिक धर्माशी कोणताही संबंध नव्हता.

(लेखक जैन धर्माचे अभ्यासक आहेत. तसेच जैन विचार मंच या संघटनेचे निमंत्रक आहेत.) ●